

***Identity Formation Based on Political Socialization
(Case Study: Training of Duty Officers)***

Mehrdad Taheri*

E-mail: mehrdad_taheri57@yahoo.com

Alireza Soltani**

E-mail: Soltani12@gmail

Mohammad Sohrabi***

E-mail: Sohrabimohamad83@gmail.com

Nasser Shahlaee****

E-mail: Nasser.shahlaei@mail.com

Received : 2022/07/19

Revised: 2022/12/24

Accepted: 2022/12/26

Doi: 10.22034/RJNSQ.2022.352469.1428

 20.1001.1.1735059.1401.23.92.6.1

Abstract:

Large societies are based on the idea of a common identity for a nation. Therefore, governments are trying different ways to help create such a society by educating, creating and strengthening common values, supporting a national identity, etc. It is through which a society transfers its political culture from one generation to another. Since military service is a place to teach discipline to young people and prepare them to accept other roles, based on this, the purpose of this research was to evaluate the political socialization of conscript students in the process of in-service training. In terms of method, the current research is a descriptive survey type, and data collection was done by questionnaire method, and content validity and construct validity were used to verify the validity. In order to analyze the data, descriptive and inferential statistics have been used. In order to collect data, a researcher-made questionnaire of political socialization of duty students was used. This scale has included 18 items, which have been measured in the form of 5 components of the formation of political values and beliefs - service to the elevation of the homeland - political participation - respect for the sovereignty of the political system - adherence to commitments, action and behavior through the statistical community. According to the obtained results, the first, second, and fifth components were evaluated as favorable, and the third and fourth components have met the level of satisfaction to some extent, but still the lack of effective and efficient policies regarding these components is evident and tangible and should be taken into consideration by the policy makers.

Keywords: Identity, Political Socialization, Political Culture, Social Personality, Public Duty Service.

---

* Ph.D. Student in Public Policy, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

** Assistant Professor, Political Science Faculty, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran (Corresponding Author).

*** Professor of Political Science Faculty, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

**** Associate Professor of Strategic Sciences, Faculty of AJA University of Command and Staff, Tehran, Iran.

هویت‌سازی با تکیه بر جامعه‌پذیری سیاسی (مطالعه موردی: آموزش افسران وظیفه)

نوع مقاله: پژوهشی

* مهرداد طاهری

E-mail: mehrdad_taheri57@yahoo.com

** علیرضا سلطانی

E-mail: Soltani12@gmail.com

*** محمد سهرابی

E-mail: Sohrabimohamad83@gmail.com

**** ناصر شهلائی

E-mail: Nasser.shahlaei@mail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۴/۲۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۰/۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۵

چکیده

جوامع بزرگی که بر تصور هویت مشترک پایه می‌گیرند یک ملت را تشکیل می‌دهند. لذا حکومت‌ها به طرق مختلف در تلاش هستند تا با آموزش، ایجاد و تقویت ارزش‌های مشترک به ایجاد چنین جامعه‌ای کمک کنند. جامعه‌پذیری سیاسی یکی از ابعاد فرهنگ کلی جامعه است و در معنای وسیع، فرایندی است که یک جامعه از طریق آن فرهنگ سیاسی خود را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کند. از آنجایی که خدمت سربازی محل آموزش نظم و انضباط به جوانان و آماده شدن آن‌ها برای قبول سایر نقش‌هاست، بر این اساس هدف از انجام این پژوهش، ارزیابی جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان وظیفه در فرایند آموزش‌های حین خدمت بوده است. پژوهش حاضر، از حیث روش، توصیفی از نوع پیمایشی است و جمع‌آوری داده‌ها به روش پرسشنامه‌ای و برای احراز روایی از روایی محتوایی و روایی سازه استفاده شد. به منظور تحلیل داده‌ها نیز از آمارهای توصیفی و استنباطی بهره‌گیری شده است. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان وظیفه استفاده شد. این مقیاس شامل ۱۸ گویه بوده است که در قالب ۵ مؤلفه‌ی شکل‌گیری ارزش‌ها و باورهای سیاسی - خدمت به اعتلای وطن - مشارکت سیاسی - احترام به حاکمیت نظام سیاسی - پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار از طریق جامعه آماری موردسنجش قرار گرفته است. برابر نتایج به دست آمده مؤلفه‌های اول و دوم و پنجم مطلوب ارزیابی شد و مؤلفه‌های سوم و چهارم هرچند میزان رضایتمندی را تا اندازه‌ای برآورده (به لحاظ آماری) اما همچنان خلأ انجام سیاست‌گذاری‌های مؤثر و کارآمد در خصوص این مؤلفه‌ها مشهود و ملموس است و باید موردتوجه سیاست‌گذاران این حوزه قرار گیرند.

کلیدواژه‌ها: هویت، جامعه‌پذیری سیاسی، فرهنگ سیاسی، شخصیت اجتماعی، خدمت

وظیفه عمومی.

* دانشجوی مقطع دکتری سیاست‌گذاری عمومی دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران مرکزی. تهران. ایران.

** استادیار دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران مرکزی. تهران. ایران (نویسنده مسئول).

*** استاد تمام دانشکده علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

**** دانشیار علوم استراتژیک، دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه و طرح مسئله

با ایجاد دولت-ملت، برقراری حاکمیت ملی و رواج ناسیونالیسم، نظام‌وظیفه عمومی، به روش تأمین منابع انسانی پیرامونی ارتش‌های نوین تبدیل شد. این روش نوین برای تأمین بخش بزرگی از نیروهای نظامی زیر پرچم محسوب می‌شد. به این ترتیب کل ملت، منبع تأمین نیروی انسانی مورد نیاز سازمان‌های نظامی محسوب و به ارتش‌های دولت‌های مدرن، ارتش ملی اطلاق شد؛ زیرا نظام‌وظیفه آن‌ها را به ملت پیوند زد (سینایی، ۱۳۸۶: ۹۶). نظام‌وظیفه عمومی در فرانسه ابداع و موجب برقراری ارتباط میان ارتش و ملت گردید و به تدریج در کشورهای اروپایی و سپس غیراروپایی رواج یافت (بشیریه، ۱۳۷۳: ۲۶۳).

بی‌تردید فعالیت‌های مربوط به ملت‌سازی به تکوین و تقویت جهان‌بینی، ارزش‌ها و انتظارات مشترک و در نهایت به همگون‌سازی فرهنگ سیاسی شهروندان یا شکل‌گیری فرهنگ سیاسی وفاق‌گرا کمک می‌کند. تنوع و تفاوت‌های قومی در ایران می‌تواند تحت شرایط خاصی در خدمت بسیج احساسات گروهی و خلق هویت‌های واگرا قرار گیرند. آگاهی به شرایط و عواملی که سبب تنش در روابط اجتماعی در ایران می‌شوند، می‌تواند به اتخاذ راهکارهای اجرایی بهتر و مؤثرتر مدد رساند.

چنانچه انتقال فرهنگ سیاسی با کلیه محتوای عقیدتی - ارزشی آن از نسلی به نسل دیگر در جامعه منتقل نگردد هیچ نظامی قادر به ادامه حیات خود نخواهد بود و اساساً بقاء، ثبات و پایداری هر نظام حکومتی در گرو اهمیت بخشیدن و اجرای اصولی و برنامه‌ریزی شده اصل جامعه‌پذیری سیاسی از طرق مختلف است. لذا چنانچه جامعه شرایط پشتیبانی لازم را برای حفظ و استمرار نظام در نسل جدید فراهم نسازد و تعلق ذهنی و وابستگی‌های روانی و احساسی را در آن‌ها به وجود نیاورد و آن‌ها را به نحوی به نظام متکی نسازد، دیری نخواهد پایید که کل نظام و نهادها و ساخت‌های آن فرسوده شده و رو به ضعف خواهند نهاد. با توجه به موارد مطروحه ارتباط مستقیم و تنگاتنگ موضوع جامعه‌پذیری سیاسی با ادامه حکومت‌ها و آینده سیاسی آن‌ها روشن و غیرقابل انکار به نظر می‌رسد. هرچند در عمل تمامی حکومت‌ها می‌کوشند تا لزوم اطاعت از قوانین را به شهروندان بیاورانند. نظام سیاسی و حکومتی که در این عرصه موفق عمل نماید در تدوین و اجرای سیاست‌ها نیز موفق‌تر خواهد بود و احتمال بیشتری دارد که بتواند بر سختی‌ها غلبه کند (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۱۳).

حوزه نظام‌وظیفه می‌تواند به عنوان یک نهاد در جامعه با داشتن تمامی شرایط و ابزار

موردنیاز ضمن عمل به قانون، نهادی مؤثر در زندگی اجتماعی مردم و افزایش جامعه‌پذیری سیاسی باشد. چنانچه با وضع عقلایی قوانین و اجرای آن‌ها در طول دوره خدمت به‌عنوان یک‌نهاد مؤثر عمل نموده تا پس از اتمام دوره خدمت، شاهد ترخیص افرادی باشیم که به‌صورت خودجوش و تربیت‌یافته ضمن احترام به حاکمیت، به‌عنوان شهروندی متشخص و قانونمند، با انضباط و هنجارمند، غیرتمند در برابر نمادهای ملی در جامعه و به‌عنوان شخصی که نسبت به ملت و آب‌و‌خاک احساس تعلق دارد ایفای نقش نماید. البته این امور میسر نگردد مگر با تغییر نگاه و انجام آموزش‌های لازم و از همه مهم‌تر بازنگری در «کیفیت و چگونگی گذران اوقات سربازی» بالأخص در مورد مشمولان دارای تحصیلات تکمیلی و نیز تغییر در سیاست‌گذاری‌های حوزه نظام‌وظیفه عمومی. بدون شک بهره‌گیری از این فرصت طلایی با انجام اصلاحات در دو حوزه سیاست‌های ساختاری و فرمی و سیاست‌های محتوایی که می‌بایست در بخش‌های آموزشی صورت بگیرد می‌تواند در ارتقای جامعه‌پذیری سیاسی مؤثر باشد. رسیدن به این مهم با احصاء آسیب‌ها و شناسایی نقاط ضعف موجود، فراهم نمودن بسترهای مناسب، جلب اعتماد عمومی و از سویی دیگر بازنگری در سیاست‌گذاری‌ها و تغییر نگرش در رفتار مجریان امر قابل‌دسترسی است.

باوجود گذشت نزدیک به ۱۰۰ سال از تصویب قانون خدمت سربازی و شکل اجباری پیدا کردن آن باید اذعان کرد این قانون و نحوه اجرای آن علی‌رغم کارکردهای بسیاری که در زمان خود داشته است؛ اما با گذشت زمان و عدم بازنگری در فلسفه و اهداف سربازی و عدم‌تغییر اساسی در شیوه انجام آن، به تحقیق شاهد هستیم که خدمت وظیفه عمومی تأثیر چندان مثبتی در افزایش و گسترش فرهنگ جامعه‌پذیری سیاسی در کشور نداشته است.

برابر اعلام مسئولان و نهادهای ذی‌ربط سالانه حدود ۴۰۰ هزار نفر از مشمولان به خدمت سربازی اعزام و تقریباً برابر این آمار موفق به اخذ کارت پایان خدمت می‌شوند. این حجم از جوان‌های کشور را برخی موجب توسعه و رشد اقتصادی و برخی دیگر بیشتر به کیفیت و توانایی جمعیت تأکید و تکیه دارند (معاونت پژوهشی مجلس شورای اسلامی، چشم‌انداز کمی و کیفی نظام‌وظیفه، ۱۳۹۸: ۱۰). در این پژوهش سعی بر آن است تا بدون بررسی هر یک از این نظریات و با اعتقاد به برنامه‌ریزی متکی بر آینده‌نگری، واقع‌بینانه و آموزش هوشمندانه در راستای ارتقاء جامعه‌پذیری سیاسی و متعاقب آن تحکیم، ثبات و پایداری نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران گام‌های مؤثر برداشت.

کشور ما به عنوان کشوری جوان، با پدیده‌های به‌عنوان سربازی روبه‌رو است که بازه سنی مهمی از زندگی جوانان را شامل می‌گردد. از منظر کارکردگرایی هر پدیده‌ای در جامعه دارای کارکرد است. بسط عناصر هویت ملی‌گرایانه و مطیع‌کردن نیروها از طریق آموزش‌ها و هنجارسازی عمومی و فراگیر، یکی از کارکردها و کارویژه‌های ارتش و نظام خدمت وظیفه عمومی خواهد بود.

سؤال اصلی پژوهش

تأثیر آموزش‌های حوزه نظام وظیفه بر افسران وظیفه از منظر جامعه‌پذیری سیاسی چگونه است؟

سؤالات فرعی

- ۱- وضعیت شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی در افسران وظیفه در آموزش‌های حین خدمت چگونه است؟
- ۲- وضعیت خدمت به اعتلای وطن در افسران وظیفه در آموزش‌های حین خدمت چگونه است؟
- ۳- وضعیت آموزش مشارکت سیاسی افسران وظیفه در آموزش‌های حین خدمت چگونه است؟
- ۴- وضعیت احترام به حاکمیت نظام سیاسی در افسران وظیفه در آموزش‌های حین خدمت چگونه است؟
- ۵- وضعیت پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار در افسران وظیفه در آموزش‌های حین خدمت چگونه است؟

مبانی نظری

جهت‌گیری‌هایی که از سوی شهروندان در جامعه در قبال کشور خود وجود دارد و اصولاً نشان‌دهنده پایبندی‌های اساسی به جامعه سیاسی و میزان تعهد آنان به هموعان و جامعه است منبعث از غرور ملی، هویت ملی، نقش شهروندی، برداشت‌ها در مورد حقوق سیاسی و اولویت‌های سیاست‌گذاری حکومتی است. لذا حکومت‌ها در تلاش‌اند تا با اعمال سیاست‌هایی همچون آموزش، برانگیختن احساسات، یادآوری مداوم و ... به طرق مختلف لزوم اطاعت از قوانین و مزایای آن را به شهروندان خود بیاموزند. لذا شخصیت سیاسی افراد همواره و در هر زمان ترکیبی از احساسات و ایستارهای متعدد است.

جامعه‌پذیری سیاسی فرایندی است که بر اساس آن جامعه‌گرایش‌ها، نگرش‌ها، دانش‌ها و اطلاعات و خلاصه ارزش‌ها و معیارهای سیاسی خود را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کند. در واقع جامعه‌پذیری سیاسی یکی از ابعاد فرعی فرهنگ در سطح جامعه به شمار می‌آید و از آن جدا نیست ولی در عین حال با آن تفاوت دارد. همان‌طور که جامعه‌پذیری فرهنگی در جامعه به فراگردی گفته می‌شود که بر اساس آن فرد با ساخت‌های عقیدتی - نظری و الگوهای رفتاری فرهنگ در جامعه خویش آشنا می‌شود و با آن‌ها ارتباط برقرار می‌کند، جامعه‌پذیری سیاسی نیز که یکی از ابعاد فرعی فرهنگ کلی جامعه است، به معنی وسیع فراگردی است که یک جامعه از طریق آن فرهنگ سیاسی خود را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کند (مهرداد، ۱۳۷۶: ۱۷).

مسلماً یک نظام سیاسی می‌تواند برای موجودیت و تداوم حیات خود به‌طور محدود هم که شده با توسل به وسایل و ابزار زور و یا با استفاده از عوامل اقتصادی و توزیع منابع و ارزش‌های محدود و کمیاب بین طرفدارانش خود را حفظ کند، ولی هیچ نظامی قادر نیست برای تداوم بخشیدن به حیات خود در درازمدت تنها بر این دو عامل متکی باشد. در همه جوامع افراد زیر نفوذ عاملان جامعه‌پذیری سیاسی هستند. از جمله نهادها و سازمان‌هایی که بر ایستارهای سیاسی تأثیر می‌گذارند خانواده - مدرسه - نهادهای مذهبی - رسانه‌های جمعی و احزاب سیاسی را می‌توان نام برد. برخی عاملان مانند کتاب‌ها، منابع مستقیم و حساب‌شده یادگیری هستند و برخی دیگر مانند گروه‌ها و همکاران احتمالاً به شکل غیرمستقیم در جامعه‌پذیری سیاسی نقش دارند (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۲۵).

نظریه کارکردگرایی ساختاری پارسونز

هر جامعه‌ای برای بقاء و تداوم حیات خود ناگزیر از انجام دادن چهار کارکرد حفظ و نگهداری الگو، دستیابی به هدف، تطبیق یا سازواری و یکپارچگی است که شرط اساسی تداوم نظام محسوب می‌شوند. ارتباط این نظریه با جامعه‌پذیری سیاسی در حفظ و نگهداری روشن می‌شود، یعنی هر جامعه‌ای می‌کوشد تا به‌منظور حفظ و نگهداری کل نظام اجتماعی، گرایش‌ها، اعتقادات، ارزش‌ها و معیارهای اجتماعی و فرهنگی را به نسل‌های بعد منتقل سازد (پارسونز، ۱۳۹۴: ۲۹۳)؛ بنابراین می‌بینیم که نظریه جامعه‌پذیری سیاسی پارسونز نظریه‌ای فرهنگی است. از این‌رو جامعه‌پذیری سیاسی که کار انتقال محتوای فرهنگ سیاسی را بر عهده دارد، سبب حفظ و نگهداری فرهنگ سیاسی یک جامعه می‌شود.

نظریه لوسین پای

پای نظریه خود را در حوزه نوسازی و توسعه سیاسی در چارچوب «نظریه بحران» مطرح کرده است. پای معتقد است که یک نظام سیاسی برای تحقق فرایند توسعه سیاسی، باید بتواند از یک سلسله بحران‌ها به‌طور موفقیت‌آمیز عبور کند. این بحران‌ها عبارت‌اند از: بحران هویت، بحران مشروعیت، بحران توزیع، بحران نفوذ، بحران مشارکت و بحران یکپارچگی. عبور موفقیت‌آمیز از این بحران‌ها توسط کارکردهای نظام سیاسی و فرایند جامعه‌پذیری انجام می‌گیرد (پای، ۱۳۸۰: ۳۴۸).

نظریه گیدنز

جامعه‌پذیری فرایندی است که در آن کودک ناتوان به تدریج به شخصی خودآگاه، دانا و ورزیده در رفتارهای فرهنگی‌ای تبدیل می‌شود که در آن متولد شده است. گیدنز از فرایندهای اجتماعی شدن تحت عنوان عوامل اجتماعی شدن یاد می‌کند و خانواده را در تمامی فرهنگ‌ها اصلی‌ترین عامل می‌داند (گیدنز، ۱۳۷۶: ۱۰۳). جامعه‌پذیری وقتی تام و تمام است که فرد به درونی کردن هنجارهای اجتماعی پردازد و این هم در صورتی است که بین فرد و جامعه وفاق کافی برقرار باشد.

نظریه آلموند

فرایند جامعه‌پذیری سیاسی اساساً تعیین‌کننده ثبات فرهنگ سیاسی و ساختار جامعه در گذر زمان است. جامعه‌پذیری سیاسی بر دو نوع تقسیم می‌شود: جامعه‌پذیری سیاسی پنهان که بر اساس یادگیری غیرسیاسی شکل می‌گیرد. نظیر فراگیری ارزش‌های فرهنگی در خانواده که به طرق مختلف بر رفتار سیاسی اثر می‌گذارد. جامعه‌پذیری سیاسی آشکار که عبارت است از انتقال صریح اطلاعات، ارزش‌ها و نگرش‌های سیاسی. از نظر آلموند دو نکته مهم در مورد جامعه‌پذیری سیاسی وجود دارد. نخست آنکه جامعه‌پذیری سیاسی هرگز واقعاً پایان نمی‌پذیرد و دوم آنکه جامعه‌پذیری سیاسی در سراسر زندگی فرد ادامه می‌یابد (اختر شهر، ۱۳۷۶: ۷۶).

مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی

در زیر به منابع مختلف و شرح مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی اشاره شده که در نهایت پرسش‌نامه تنظیمی بر اساس این مؤلفه‌ها تهیه و در اختیار جامعه آماری قرار داده شده است.

۱- جهت‌گیری افراد در مورد نحوه کار نظام سیاسی - جهت‌گیری افراد در

خصوص نخبگان سیاسی - شناخت ساختارهای سیاسی - شناخت اهداف نهادها - اعتقادات - قضاوت در مورد قدرت و سیاست - فرهنگ مدنی - فرهنگ سیاسی - مشارکت سیاسی - به وجود آمدن ایستارها و ارزش‌ها در فرد - جهت‌گیری‌های سیاسی - آشنایی با ویژگی‌های اقتدار (قوام، ۱۳۸۸: ۶۹).

۲- کسب ایستارها و ارزش‌های سیاسی - الگوهای رفتاری سیاسی - شکل‌گیری احساسات سیاسی - تصورات فرد در مورد قومیت و طبقه - تصورات فرد در مورد ملیت - پایبندی‌های مذهبی و مسلکی - احساس فرد در مورد حقوق و وظایف خویش در جامعه - دیدگاه‌های فرد در مورد موضوعات و شخصیت‌های روز (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۱۱).
با بررسی این مؤلفه‌ها و البته آثار نویسندگان دیگر که در این زمینه دارای تألیفاتی بودند همچون علی اختر شهر در کتاب «مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی» و کتاب «جامعه‌پذیری سیاسی» نوشته مهرداد هرمز، مؤلفه‌ها و مشخصه‌های جامعه‌پذیری سیاسی که بیشترین فراوانی را دارند در جدول شماره (۱) بیان شده است.

جدول ۱: مؤلفه‌ها و مشخصه‌های جامعه‌پذیری سیاسی که بیشترین فراوانی را دارند

ردیف	مؤلفه‌ها	گویه‌ها
۱	شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی	۱- شکل‌گیری باورها و تمایلات سیاسی در فرد ۲- دانش و اطلاعات سیاسی ۳- اهمیت و احترام به نشان‌های ملی (سرود ملی، پرچم کشور و...)
۲	خدمت به اعتلای وطن	۱- تقویت حس میهن‌دوستی و میهن‌پرستی ۲- تقویت حس فداکاری نسبت به مردم و جامعه ۳- آگاهی فرد در مورد حقوق و وظایف خویش در جامعه ۴- مسئول دانستن خود در قبال مردم و جامعه و مقید بودن به آن
۳	مشارکت سیاسی	۱- پایبندی به شرکت در انتخابات و رأی‌گیری ۲- پایبندی به شرکت در راهپیمایی‌ها (مثل ۲۲ بهمن، روز قدس و ...) ۳- اهمیت قائل شدن برای سرنوشت مردم و کشور
۴	احترام به حاکمیت نظام سیاسی	۱- احترام نسبت به مسئولین کشور ۲- داشتن غرور و افتخار نسبت به حکومت ۳- پذیرفتن نتایج انتخابات و احترام به رأی اکثریت
۵	پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار	۱- تقویت حس قانون‌پذیری ۲- تقویت انضباط اجتماعی ۳- احترام به فرهنگ و آداب‌ورسوم ۴- پایبندی‌های مذهبی ۵- پیدایش حس فرمان‌برداری

پیشینه پژوهش

پور سعید (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «جامعه‌پذیری سیاسی: سطوح، عوامل و کارکردهای آن» به بررسی مفهوم اجتماعی شدن سیاسی پرداخته و عوامل، پیش‌فرض‌ها و کارکردهای آن را ارائه و همچنین جامعه‌پذیری سیاسی در جامعه ایران را مورد کنکاش قرار داده است.

خرمشاد و سوری (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «اعتماد نهادی و جامعه‌پذیری سیاسی در جمهوری اسلامی ایران» با مبنا قرار دادن مفهوم سرمایه اجتماعی این فرضیه را مطرح می‌کند که جامعه‌پذیری سیاسی در هر جامعه به‌طور عمده از طریق نهادهای دولتی صورت می‌پذیرد و میزان اعتماد نهادی افراد جامعه به نهادهای دولتی که از آن با عنوان «اعتماد نهادی» یاد می‌شود در فرایند اجرا و اثربخشی جامعه‌پذیری سیاسی بسیار حائز اهمیت است.

احمدپور، ساروخانی (۱۳۹۶) در مقاله «نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در جامعه‌پذیری سیاسی جوانان» یکی از مهم‌ترین کار ویژه‌های دولت‌ها را، حفظ، نگهداشت و انتقال ارزش‌های سیاسی حاکم بر جامعه می‌داند که این مهم از طریق عوامل مختلفی از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی محقق می‌شود. جوانان در یکی از حساس‌ترین مراحل سنی جامعه‌پذیری سیاسی قرار دارند؛ بنابراین بررسی نقش عوامل مؤثر بر جامعه‌پذیری سیاسی جوانان، با تأکید بر مطالعه نقش شبکه‌های مجازی، هدف این پژوهش است.

ایمانی و قاسمی (۱۳۹۵) پژوهشی تحت عنوان «سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی در ایران» انجام داده‌اند که در آن پژوهش به تبیین سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی و فرایند ملت‌سازی در ایران بر اساس رهیافت داده‌بنیاد می‌پردازند. مطابق پژوهش حاضر ورود کلیدواژه ملت به ادبیات رسمی ایران تالی سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی است. بر این اساس رابطه‌ای تعاملی بین سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی و فرایند ملت‌سازی در ایران معاصر وجود دارد؛ بنابراین محقق با بهره‌گیری از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به تبیین رابطه این دو مقوله می‌پردازد.

محمد نیازی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «شکل‌گیری نظام‌وظیفه در ایران و طرح ملت‌سازی در دوره پهلوی اول» اشاره دارند به اینکه نظام‌وظیفه در ایران و در دوره پهلوی اول به‌عنوان بخشی از طرح مدرن‌سازی و تثبیت حکومت استبدادی رضاخان شکل گرفته و اینکه ایجاد ارتش یکپارچه و خدمت اجباری یکی از اولین تلاش‌های

همه‌جانبه برای خلق شهروندان نظام جدید سیاسی مبتنی بر ایده دولت-ملت در تاریخ ایران است.

وحید سینیایی (۱۳۹۴) در یک پژوهش و تحقیقی علمی با موضوع «بررسی نگرش دانشجویان به نظام‌وظیفه مطالعه موردی؛ دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد» ضمن اشاره به ایجاد دولت ملت و برقراری حاکمیت ملی، مطرح می‌کند که نظام‌وظیفه به یکی از روش‌های اصلی تأمین منابع انسانی ارتش‌های نوین تبدیل و شهروندان ذکور موظف شدند به‌عنوان تکلیف ملی مدتی را در نیروهای مسلح خدمت کنند.

روایی و پایایی

جهت احراز روایی از روایی محتوایی و روایی سازه استفاده شد. برای روایی محتوایی، شش تن از متخصصان حوزه موضوعی جامعه‌پذیری سیاسی انتخاب و نظر آن‌ها درباره روایی محتوایی مقیاس موردنظر دریافت گردیده و شاخص روایی محتوایی (CVI) و نسبت روایی محتوایی (CVR) برای داده‌های موردنظر محاسبه شد. نسبت روایی محتوایی برای تمام گویه‌ها بالاتر از ۰/۹۹ مقدار مطلوب جدول لاوشه برای تعداد ارزیاب بین پنج تا هفت تن و شاخص روایی محتوایی بالاتر از ۰/۹۰ برای کل مقیاس بود. آزمون آلفای کرونباخ، شاخص مناسبی برای روایی سازه و پایایی از نظر همسانی درونی است.

جدول ۲: پایایی مؤلفه‌ها

متغیر	مؤلفه	تعداد گویه‌ها	آماره آلفای کرونباخ
	شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی	۳	۰/۷۳
	خدمت به اعتلای وطن	۴	۰/۸۶
	مشارکت سیاسی	۳	۰/۸۸
	احترام به حاکمیت نظام سیاسی	۳	۰/۷۷
	پابندی به تعهدات، عمل و رفتار	۵	۰/۸
	کل پرسشنامه	۱۸	۰/۹۴

همان‌گونه که در جدول شماره (۲) گزارش شده است، میزان آماره‌ی آلفای کرونباخ برای کل مقیاس و مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۷ است که نشان‌دهنده پایایی و روایی مناسب مقیاس موردنظر است. روش تجزیه تحلیل داده‌ها و اطلاعات: به‌منظور تحلیل داده‌ها از

آماره‌های توصیفی و استنباطی استفاده شده است. در بخش توصیفی، از آماره‌های میانگین، واریانس و فراوانی جهت بررسی وضعیت گویه‌ها و مؤلفه‌ها استفاده شده است. در بخش استنباطی، از آزمون همبستگی پیرسون برای محاسبه میزان همبستگی ابعاد، تی تک نمونه‌ای برای آزمون معناداری اختلاف میانگین‌ها و از آزمون خی دو جهت آزمون یکنواختی توزیع فراوانی‌ها و آلفای کرونباخ برای احراز روایی و پایایی مقیاس استفاده شده است.

روش پژوهش

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات: به منظور تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی و استنباطی استفاده شده است. در بخش توصیفی، از آماره‌های میانگین، واریانس و فراوانی جهت بررسی وضعیت گویه‌ها و مؤلفه‌ها استفاده شده است. در بخش استنباطی، از آزمون همبستگی پیرسون برای محاسبه میزان همبستگی ابعاد، تی تک نمونه‌ای برای آزمون معناداری اختلاف میانگین‌ها و از آزمون خی دو جهت آزمون یکنواختی توزیع فراوانی‌ها و آلفای کرونباخ برای احراز روایی و پایایی مقیاس استفاده شده است. پژوهش حاضر، از حیث روش، توصیفی از نوع پیمایشی است و از حیث هدف، کاربردی است چون هدف آسیب‌شناسی آموزش‌های حین خدمت سربازی از منظر توجه به موضوع جامعه‌پذیری سیاسی در آن، به منظور افزایش کارایی این نوع آموزش‌ها است.

جامعه آماری پژوهش، دانشجویان وظیفه مشغول به خدمت در بازه زمانی سال ۹۸-۱۳۹۷ است. علی‌رغم اینکه نمونه‌گیری احتمالی یا تصادفی دقیق‌ترین روش‌های نمونه‌گیری هستند، به دلیل محدودیت‌های موجود - عدم دسترسی به افراد مورد نظر و محدودیت‌های محیط‌های نظامی نمونه حاضر شامل ۷۵ تن از دانشجویان فوق است که به روش در دسترس انتخاب و مورد سنجش قرار گرفتند.

یافته‌های استنباطی

به منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته جامعه‌پذیری سیاسی افسران وظیفه استفاده شد. این مقیاس شامل ۱۸ گویه است که پنج مؤلفه: شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی - خدمت به اعتلای وطن - مشارکت سیاسی - احترام به حاکمیت نظام سیاسی - پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار را می‌سنجد. به این منظور داده‌های مربوط به ۷۵ نفر جمع‌آوری شد که میانگین، انحراف استاندارد، واریانس و همبستگی آن‌ها در جدول شماره (۳) گزارش شده است.

جدول ۳: میانگین، انحراف استاندارد، واریانس و همبستگی

	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف استاندارد	واریانس	همبستگی				
						۱	۲	۳	۴	۵
۱ شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی	۳	۱۸	۹/۸	۴/۰۱	۱۶/۱					
۲ خدمت به اعتلای وطن	۴	۲۴	۱۳/۴۹	۵/۴۲	۲۹/۳۹	۰/۷۴**				
۳ مشارکت سیاسی	۳	۱۸	۷/۹۹	۳/۹۱	۱۵/۳۶	۰/۶۲**	۰/۶۸**			
۴ احترام به حاکمیت نظام سیاسی	۳	۱۷	۸/۴	۳/۶۲	۱۳/۱	۰/۶۵**	۰/۶۲**	۰/۷۸**		
۵ پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار	۵	۲۹	۱۷	۵/۹۹	۳۵/۸۹	۰/۷۱**	۰/۷۵**	۰/۶۴**	۰/۶۱**	۱

**p=0/01

برابر اطلاعات جدول شماره (۳)، بیشترین همبستگی میان احترام به حاکمیت نظام سیاسی با مشارکت سیاسی ($r=0/78, p<0/05$) و همبستگی کمتر میان پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار با احترام به حاکمیت نظام سیاسی است ($r=0/61, p<0/05$) که مقدار متوسطی است و به لحاظ آماری معنادار است.

به منظور ارزیابی ابعاد اصلی جامعه‌پذیری سیاسی از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شد و میانگین‌های واقعی با میانگین مطلوب پژوهش مقایسه شد. در ادامه شمای کلی نتایج و برای بررسی دقیق‌تر هر بعد رفتاری، شاخص‌های آن ارزیابی شده است.

جدول ۴: شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی

P	df	t	MD	میانگین مطلوب (فرضی)	میانگین واقعی	
۰/۱۳۵	۷۴	-۱/۵۱	-۰/۷	۱۰/۵	۹/۸	شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی

میانگین بعد رفتاری موردنظر، به میزان ۰/۷ پایین‌تر از میانگین فرضی پژوهش است

۱-۳ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی باعث شده دانشجویان وظیفه، اهمیت و احترام بیشتری برای نشان‌های ملی قائل شوند؟
 برابر آمار مندرج در جدول شماره (۵) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی بر اهمیت و احترام قائل شدن به نشان‌های ملی، بر گزینه موافق (۲۹/۳ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2=18, P<0/003$). مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۱+۶) نشان می‌دهد که میانگین آن بالاتر از سطح مورد انتظار است ($MD=0/17$). در نتیجه آموزش و یادگیری این بعد نسبتاً مطلوب است.

جدول ۶: خدمت به اعتلای وطن

P	df	t	MD	میانگین مطلوب (فرضی)	میانگین واقعی	خدمت به اعتلای وطن
۰/۴۲	۷۴	-۰/۸۱	-۰/۵۱	۱۴	۱۳/۴۹	

میانگین بعد رفتاری مندرج در جدول شماره (۶)، به میزان ۰/۵۱ پایین‌تر از میانگین فرضی پژوهش است که در آزمون تی تک نمونه‌ای این اختلاف معنادار نیست ($MD=-0/51, t=-0/81, P>0/05, df=74$) بررسی دقیق‌تر این بعد رفتاری، شاخص‌های آن ارزیابی شد.

جدول ۷: ارزیابی گویه‌های مؤلفه دوم (خدمت به اعتلای وطن)

شماره گویه	کاملاً موافق	موافق	تقریباً موافق	مخالف	کاملاً مخالف	X2	P	DF	M	MD
۲-۱	۷	۱۷	۸	۱۹	۱۳	۹/۲۴	۰/۱	۵	۳/۳۷	-۰/۱۳
	۹/۳	۲۲/۷	۱۰/۷	۲۵/۳	۱۷/۳	۱۴/۷				
۲-۲	۴	۲۴	۸	۱۵	۱۳	۱۸/۶۸	۰/۰۰۲	۵	۳/۴۱	-۰/۰۹
	۵/۳	۳۲	۱۰/۷	۲۰	۱۴/۷	۱۷/۳				
۲-۳	۶	۱۷	۶	۱۷	۱۵	۱۰/۶۸	۰/۰۵۸	۵	۳/۱۸	-۰/۳۲
	۸	۲۲/۷	۸	۲۲/۷	۱۸/۷	۲۰				
۲-۴	۶	۲۳	۱۰	۱۲	۱۱	۱۲/۹۲	۰/۰۲۴	۵	۳/۵۲	۰/۰۲
	۸	۳۰/۷	۱۳/۳	۱۶	۱۷/۳	۱۴/۷				

۱-۲ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، حس میهن‌دوستی و میهن‌پرستی را در دانشجویان وظیفه تقویت کرده است؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۷) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر تقویت حس میهن‌دوستی و میهن‌پرستی در دانشجویان وظیفه، بر گزینه تقریباً مخالف (۲۵/۳ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار نیست ($X^2 = 9/24, P > 0/05$). مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۶+۱) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/13$). در نتیجه آموزش و یادگیری این بعد کاستی‌هایی دارد.

۲-۲ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، حس فداکاری نسبت به مردم و جامعه را در دانشجویان وظیفه برانگیخته است؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۷) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر حس فداکاری نسبت به مردم و جامعه، بر گزینه موافق (۳۲ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 18/68, P < 0/05$). مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۶+۱) نشان می‌دهد که میانگین آن به میزان ناچیزی کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/09$). در نتیجه آموزش و یادگیری این بعد نسبتاً مطلوب است.

۳-۲ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب آگاهی دانشجویان وظیفه درباره حقوق و وظایفش در جامعه شده است؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۷) فرض صفر در آزمون خی دو رد نشده است، ولی توزیع فراوانی‌ها یک توزیع کاملاً برابر نیست، زیرا سطح معناداری آزمون اختلاف اندکی با آلفای موردنظر دارد ($X^2 = 10/68, P > 0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۶+۱) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/32$). در نتیجه آموزش و یادگیری این بعد کاستی‌هایی دارد.

۴-۲ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب شده دانشجویان وظیفه خود را در قبال مردم و جامعه مسئول دانسته و به انجام وظایفش مقید باشند؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۷) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر احساس مسئولیت و مقید به انجام وظیفه، بر گزینه موافق (۳۰/۷ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 12/92, P < 0/05$). در واقع بیش از ۵۰ درصد افراد درباره تأثیر این دوره بر رفتار

موردنظر، نظر موافق داشته‌اند. مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۶+۱ / ۲) نشان می‌دهد که میانگین آن بیشتر از سطح مورد انتظار است (MD=0/02). در نتیجه آموزش و یادگیری این بعد نسبتاً مطلوب است.

جدول ۸: مشارکت سیاسی

P	df	t	MD	میانگین مطلوب (فرضی)	میانگین واقعی	مشارکت سیاسی
۰/۰۰۰	۷۴	-۵/۵۳	-۲/۵۱	۱۰/۵	۷/۹۹	مشارکت سیاسی

همان‌گونه که در جدول شماره (۸) پیداست میانگین بعد رفتاری موردنظر، به میزان ۲/۵۱ پایین‌تر از میانگین فرضی پژوهش است که در آزمون تی تک نمونه‌ای این اختلاف معنادار است (MD=-2/51, t=-5/53, P<0/05, df=74) و نشان‌دهنده وضعیت نامطلوب آن است. برای بررسی دقیق‌تر این بعد رفتاری، شاخص‌های آن ارزیابی شد.

جدول ۹: ارزیابی گویه‌های مؤلفه سوم (مشارکت سیاسی)

شماره گویه	کاملاً موافق	موافق	قبلاً موافق	مخالف	کاملاً مخالف	X ²	P	DF	M	MD
۳-۱	۴	۴	۶/۷	۲۶/۷	۳۴/۳	۳۸/۲	۰/۰۰۰	۵	۲/۳۸	-۱/۰۳
	۵/۳	۵/۳	۶/۷	۲۶/۷	۳۴/۳					
۳-۲	۴	۴	۶/۷	۳۲	۲۹/۳	۳۴/۸۴	۰/۰۰۰	۵	۲/۵۳	-۰/۹۷
	۵/۳	۵/۳	۶/۷	۳۲	۲۹/۳					
۳-۳	۴	۱۳	۱۱	۲۱	۱۸	۱۵/۸	۰/۰۰۷	۵	۳/۰۷	-۰/۴۳
	۵/۳	۱۷/۳	۱۴/۷	۲۸	۲۴					

۳-۱ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب پایبندی دانشجویان وظیفه به شرکت در انتخابات و رأی‌گیری شده است؟
برابر اطلاعات جدول شماره (۹)، بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی بر پایبندی به شرکت در انتخابات و رأی‌گیری، بر گزینه کاملاً مخالف (۳۴/۷ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است (MD=-1/03, X²= 38/2, P<0/05) نشان می‌دهد که میانگین آن بسیار کمتر از سطح مورد انتظار است (MD=-1/03). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

۳-۲ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب پایبندی دانشجویان وظیفه به شرکت در راهپیمایی شده است؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۹) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر پایبندی به شرکت در راهپیمایی، بر گزینه تقریباً مخالف (۳۲ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 34/84$, $P < 0/05$). مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب ($6+1/2$) نشان می‌دهد که میانگین آن بسیار کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/97$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

۳-۳ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب شده است که دانشجویان وظیفه برای سرنوشت مردم و کشورشان اهمیت بیشتری قائل شود؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۹) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر اهمیت قائل شدن برای سرنوشت مردم و کشور، بر گزینه تقریباً مخالف (۲۸ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 15/8$, $P < 0/05$). مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب ($6+1/2$) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/43$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

جدول ۱۰: احترام به حاکمیت نظام سیاسی

P	df	t	MD	میانگین مطلوب (فرضی)	میانگین واقعی	احترام به حاکمیت نظام سیاسی
۰/۰۰۰	۷۴	-۵/۰۲	-۲/۱	۱۰/۵	۸/۴	

بر اساس جدول شماره (۱۰)، میانگین بعد رفتاری مورد نظر، به میزان $2/1 -$ پایین‌تر از میانگین فرضی پژوهش است که در آزمون تی تک نمونه‌ای این اختلاف معنادار است ($MD = -2/1$, $t = -5/02$, $P < 0/05$, $df = 74$) و نشان‌دهنده وضعیت نامطلوب آن است. برای بررسی دقیق‌تر این بعد رفتاری، شاخص‌های آن ارزیابی شد.

جدول ۱۱: ارزیابی گویه‌های مؤلفه چهارم (احترام به حاکمیت نظام سیاسی)

شماره گویه	کاملاً موافق	موافق	تقریباً موافق	تقریباً مخالف	مخالف	کاملاً مخالف	X ²	P	DF	M	MD
۴-۱	۲	۹	۹	۱۶	۲۴	۱۵	۲۲/۸۴	۰/۰۰۰	۵	۲/۷۲	-۰/۷۸
	۲/۷	۱۲	۱۲	۲۱	۳۲	۲۰					
۴-۲	۳	۱۷	۷	۱۸	۱۰	۱۹	۱۸/۵۲	۰/۰۰۲	۵	۳/۰۳	-۰/۴۷
	۴	۲۲/۷	۹/۳	۲۵	۱۳/۳	۲۶					
۴-۳	۲	۸	۸	۲۰	۱۸	۱۹	۲۲/۳۶	۰/۰۰۰	۵	۲/۶۵	-۰/۸۵
	۲/۷	۱۰/۷	۱۰/۷	۲۶/۷	۲۴	۲۵/۳					

۴-۱ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب برانگیخته شدن احترام به مسئولین کشور در دانشجویان وظیفه شده است؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۱۱) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی بر برانگیخته شدن احترام به مسئولین کشور، بر گزینه تقریباً مخالف (۳۲ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 22/84, P < 0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب ($6+1/2$) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/78$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

۴-۲ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب برانگیخته شدن احساس غرور و افتخار نسبت به حکومت در دانشجویان وظیفه شده است؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۱۱) بیشترین توافق شرکت‌کنندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر برانگیخته شدن احساس غرور و افتخار نسبت به حکومت، بر گزینه کاملاً مخالف (۲۶ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 22/84, P < 0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب ($6+1/2$) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/47$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

۴-۳ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی، موجب ایجاد تفکر پذیرش نتایج انتخابات و احترام به آراء عمومی در دانشجویان وظیفه شده است؟

برابر اطلاعات جدول شماره (۱۱) بیشترین توافق پاسخ‌دهندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر پذیرش نتایج انتخابات و احترام به آراء عمومی، بر گزینه تقریباً مخالف (۲۶/۷ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 22/84, P < 0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۶+۱) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/85$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

جدول ۱۲: پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار

P	df	t	MD	میانگین مطلوب (فرضی)	میانگین واقعی	پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار
۰/۴۷	۷۴	-۰/۷۲	-۰/۵	۱۷/۵	۱۷	

میانگین بعد رفتاری موردنظر در جدول شماره (۱۲)، به میزان ۰/۵ پایین‌تر از میانگین فرضی پژوهش است که در آزمون تی تک نمونه‌ای این اختلاف معنادار نیست ($MD = -0/5, t = -0/72, P < 0/05, df = 74$) که نشان‌دهنده وضعیت نسبتاً مطلوب آن است. برای بررسی دقیق‌تر این بعد رفتاری، شاخص‌های آن ارزیابی شد.

جدول ۱۳: ارزیابی گویه‌های مؤلفه پنجم (پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار)

MD	M	DF	P	X2	کاملاً مخالف	مخالف	تقریباً مخالف	تقریباً موافق	موافق	کاملاً موافق	شماره گویه
۰/۳	۳/۸	۵	۰/۰۰۰	۳۱	۱۱	۵	۱۵	۸	۲۹	۷	۵-۱
					۱۴/۷	۶/۷	۲۰	۱۰/۷	۳۸/۷	۹/۳	
۰/۴۹	۳/۹۹	۵	۰/۰۰۰	۴۵/۲۴	۹	۱۰	۶	۷	۳۴	۹	۵-۲
					۱۲	۱۳/۳	۸	۹/۳	۴۵/۳	۱۲	
-۰/۵۸	۲/۹۲	۵	۰/۰۱۱	۱۴/۸۴	۲۰	۱۱	۱۸	۱۰	۱۳	۳	۵-۳
					۲۶/۷	۱۴/۷	۲۴	۱۳/۳	۱۷/۳	۴	
-۰/۷۷	۲/۷۳	۵	۰/۰۰۰	۲۵/۷۲	۲۰	۱۲	۲۴	۹	۷	۳	۵-۴
					۲۶/۷	۱۶	۳۲	۱۲	۹/۳	۴	
۰/۰۶	۳/۵۶	۵	۰/۰۲۴	۱۲/۹۲	۱۶	۷	۱۵	۵	۲۰	۱۲	۵-۵
					۲۱/۳	۹/۳	۲۰	۶/۷	۲۶/۷	۱۶	

۱-۵ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی حس قانون‌پذیری را در دانشجویان وظیفه تقویت کرده است؟

بر طبق آمار جدول شماره (۱۳) بیشترین توافق پاسخ‌دهندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر تقویت حس قانون‌پذیری، بر گزینه موافق (۳۸/۷ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 22/84, P < 0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۶+۱) نشان می‌دهد که میانگین آن بیشتر از سطح مورد انتظار است ($MD = 0/3$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد مطلوب است.

۲-۵ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی انضباط اجتماعی را در دانشجویان وظیفه تقویت کرده است؟

بر طبق آمار جدول شماره (۱۳) بیشترین توافق پاسخ‌دهندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر انضباط اجتماعی دانشجویان، بر گزینه موافق (۴۵/۳ درصد) است که این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 45/24, P < 0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۶+۱) نشان می‌دهد که میانگین آن بیشتر از سطح مورد انتظار است ($MD = 0/49$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد مطلوب است.

۳-۵ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی احترام به فرهنگ و آداب‌ورسوم را در دانشجویان وظیفه تقویت کرده است؟

بر طبق آمار جدول شماره (۱۳) بیشترین توافق پاسخ‌دهندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر احترام به فرهنگ و آداب‌ورسوم، بر گزینه کاملاً مخالف (۲۶/۷ درصد) است که نابرابری توزیع این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2 = 14/84, P < 0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب (۲/۶+۱) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD = -0/58$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

۴-۵ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی پایبندی‌های مذهبی را در دانشجویان وظیفه تقویت کرده است؟

بر طبق آمار جدول شماره (۱۳) بیشترین توافق پاسخ‌دهندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر پایبندی‌های مذهبی، بر گزینه تقریباً مخالف (۳۲

درصد) است که نابرابری توزیع فراوانی این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2=25/72, P<0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب ($6+1/2$) نشان می‌دهد که میانگین آن کمتر از سطح مورد انتظار است ($MD=-0/58$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نامطلوب است.

۵-۵ آیا آموزش‌های حین خدمت سربازی روحیه فرمان‌برداری را در دانشجویان و وظیفه تقویت کرده است؟

بر طبق آمار جدول شماره (۱۳) بیشترین توافق پاسخ‌دهندگان درباره تأثیر آموزش‌های حین خدمت سربازی، بر روحیه فرمان‌برداری، بر گزینه موافق ($26/7$) درصد) است که نابرابری توزیع فراوانی این توافق در آزمون خی دو معنادار است ($X^2=92/12, P<0/05$). همچنین مقایسه میانگین گویه با میانگین مطلوب ($6+1/2$) نشان می‌دهد که میانگین آن بیشتر از سطح مورد انتظار است ($MD=0/06$). در نتیجه وضعیت آموزش و یادگیری در این بعد نسبتاً مطلوب است.

بحث و نتیجه‌گیری

- با توجه به اینکه در کشور ما انجام خدمت سربازی اجباری است و سن جوان در زمره سنین اصلی تأثیرگذاری جامعه‌پذیری سیاسی است؛ بنابراین شرایط مطلوبی مهیا و برقرار است تا جامعه‌پذیری سیاسی به‌عنوان یک هدف اصلی از طریق این بستر فراهم آمده اجرایی گردد.
- محقق در درجه اول با انجام مطالعات اکتشافی و انجام مطالعات نظری مبادرت به احصای مهم‌ترین عوامل و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی نموده و سپس با مراجعه به جامعه آماری و تحلیل یافته‌های میدانی درصدد اثبات، پاسخگویی و تبیین ابهامات برآمده که نتایج به شرح زیر است:
- مؤلفه یکم (شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی)، مؤلفه دوم (خدمت به اعتلای وطن) و مؤلفه پنجم (پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار) آن‌چنان‌که در بخش آماری این مؤلفه‌ها و گویه‌های مربوطه مشخص است نشان‌دهنده وضعیت مطلوب و رضایت‌بخش است.
- مؤلفه سوم (مشارکت سیاسی) و مؤلفه چهارم (احترام به حاکمیت نظام سیاسی) همان‌گونه که در جداول مربوطه پیداست میانگین بعد رفتاری موردنظر، پایین‌تر از میانگین فرضی پژوهش است که در آزمون تی تک نمونه‌ای این اختلاف معنادار

است؛ لذا می‌توان گفت نتایج حاصل آمده پیرامون این مؤلفه‌ها هرچند میزان رضایتمندی را تا اندازه‌ای برآورده (به لحاظ آمار و عددی)؛ اما از منظر کیفی همچنان خلأ انجام سیاست‌گذاری‌های مؤثر و کارآمد در این حوزه‌ها مشهود و ملموس است.

- باید توجه داشت که آموزش‌های سربازان صرفاً آموزش نظامی و تسلیحاتی نبوده بلکه بخشی از فرآیند جامعه‌پذیر نمودن این افراد را نیز شامل می‌شود؛ یعنی انتقال و نهادینه ساختن برخی هنجارها و ارزش‌ها مثل میهن‌دوستی و خدمت به اعتلای وطن، فداکاری و نظایر آن نیز می‌بایست در این برنامه گنجانده می‌شود. جامعه‌پذیری سیاسی فرآیندی است که گرایش‌ها، نگرش‌ها، دانش‌ها و همچنین ارزش‌ها و معیارهای سیاسی نظام موجود در جامعه به افراد آموزش داده می‌شود.
- در مقایسه با پژوهش‌های علمی به‌عمل آمده در حوزه نظام‌وظیفه به‌جرت می‌توان اذعان کرد تا به حال به این روش که از منظر خود سربازان وظیفه آموزش‌های دوره خدمت وظیفه از دیدگاه جامعه‌پذیری سیاسی موردسنجش و ارزیابی قرار گیرد، انجام نگرفته و لذا می‌توان گفت نتایج حاصله هم به لحاظ علمی و تحقیقاتی برای مجامع پژوهشی و هم به‌عنوان منبع و محل موردتوجه برای سیاست‌گذاران این حوزه مفید بوده و از ارزش شایسته‌ای برخوردار است.

پیشنهادها

- با نظر به سرمایه انسانی بسیار عظیم و جوانی که از روی قانون و برابر تکلیف، پا در مسیر خدمت سربازی گذاشته و حدود ۲ سال از عمر خود را در پادگان‌ها و مراکز نظامی می‌گذرانند یقیناً فرصتی طلایی به‌دست آمده تا با تغییر دیدگاه‌ها و انجام برنامه‌ریزی‌های صحیح، جامعه‌پذیری سیاسی را در کشور بیش‌ازپیش غنی ساخته و گسترش دهیم. در طول این دوره‌ی حدوداً دوساله می‌توان با انجام آموزش و سیاست‌گذاری‌های هدفمند، ارزش‌های مربوط به وظایف عمومی را در فرد نهادینه ساخت و در نهایت جامعه‌پذیری سیاسی را به‌صورت مؤثر در کشور ارتقاء داد.
- جهت‌گیری سربازان در دوران تعلیم و تربیت و آموزش در خانواده و سپس در مدرسه باید شکل گرفته باشد و با آموزش دوران خدمت نظام تکامل یابد. بی‌تردید نهاد نظام‌وظیفه می‌تواند به‌صورت مؤثر در ارتقای جامعه‌پذیری سیاسی در جامعه ایفای نقش نماید.

- اتخاذ تصمیمات علمی و مؤثر و سیاست‌گذاری‌های صحیح و هوشمند در راستای جامعه‌پذیری سیاسی، انتخاب کادر اجرایی آگاه و مصمم، انجام بازرسی‌های مستمر و ارزیابی‌های درست از نتایج به‌دست‌آمده و پنجم تحلیل بازخوردها به‌صورت سالیانه و مقایسه نتایج با وضعیت قبل و در صورت نیاز انجام اصلاحات می‌تواند در درازمدت تأثیرات مطلوب و دلخواهی در راستای ارتقاء جامعه‌پذیری سیاسی در بین جوانان داشته باشد.
- به پژوهشگران علاقه‌مند پیشنهاد می‌شود که مطالعه و تحقیق در این حوزه تخصصی را در دستور کار خود قرار دهند و با مطالعات تطبیقی در کشورهای غیر، طرح‌های موفق‌تر و به‌روزتر را در خصوص حوزه نظام‌وظیفه‌ی عمومی مطرح نمایند.
- بر اساس نتایج حاصل‌آمده از این تحقیق می‌توان گفت در خصوص سه مؤلفه شکل‌گیری ایستارها، ارزش‌ها و باورهای سیاسی؛ مؤلفه خدمت به اعتلای وطن و مؤلفه پایبندی به تعهدات، عمل و رفتار که ارزیابی‌ها مطلوب به‌دست‌آمده است نیازمند تقویت نظام آموزشی و صدور دستورالعمل‌های اجرایی آموزشی بیشتر هستیم تا در آینده شاهد رشد بیشتر در حوزه‌های اهمیت و احترام به نشان‌های ملی؛ شکل‌گیری باورهای سیاسی؛ تقویت حس میهن‌پرستی؛ تقویت حس فداکاری و مسئول دانستن خود در قبال جامعه؛ تقویت حس قانون‌پذیری؛ تقویت انضباط اجتماعی و احترام به فرهنگ و آداب‌ورسوم در بین جوانان باشیم.
- در خصوص دو مؤلفه مشارکت سیاسی و احترام به حاکمیت نظام سیاسی نیازمند بازبینی و بازنگری اساسی آموزشی؛ تغییر روش‌ها و یا تعریف دستورالعمل‌های جدید آموزشی هستیم تا در راستای پایبندی به شرکت در انتخابات؛ اهمیت قائل شدن برای سرنوشت کشور و احترام گذاشتن به اکثریت شاهد رشد و تعالی و در نتیجه ارتقای جامعه‌پذیری سیاسی در جامعه باشیم.

منابع

- آلموند، گابریل (۱۳۹۶)؛ *سیاست مقایسه‌ای*، مترجم: علیرضا طیب و دکتر وحید بزرگی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ازغندی، علیرضا (۱۳۷۴)؛ *ارتش و سیاست*، تهران: نشر قومس.
- احمدپور، بابک، ساروخانی، باقر (زمستان ۱۳۹۶)؛ «نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در جامعه‌پذیری سیاسی جوانان» *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، شماره ۳۸، صص ۲۲۳-۲۴۳ قابل‌بازیابی از

<http://noormags.ir/view/fa/keyword>

- اختر شهر، علی (۱۳۸۶)؛ *مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی*، تهران: انتشارات پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- بشپریه، حسین (۱۳۷۳)؛ *جامعه‌شناسی ایران*، تهران: نشر نی.
- ---- (۱۳۸۲)؛ *آموزش دانش سیاسی*، تهران: انتشارات نگاه معاصر.
- پارسونز، تالکوت (۱۳۹۴)؛ *جامعه‌شناسی*، مترجم: عبدالحسین نیک گهر، تهران: نشر نی.
- پای، لوسین (۱۳۸۰)؛ *بحران‌ها و توالی‌ها در توسعه سیاسی*، مترجم: غلامرضا خواجه سروی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پورسعید، محمدعلی (بهار ۹۹)؛ «سطوح، عوامل و کارکردهای آن، مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی»، *جامعه‌پذیری سیاسی*، شماره ۱۰، صص ۵۵-۶۳. قابل بازیابی از <http://noormags.ir/view/fa/keyword>
- جعفری نژاد، مسعود، ربانی، رسول (۱۳۸۶)؛ «بررسی و تحلیل نقش معلمان بر جامعه‌پذیری سیاسی دانش آموزان دوره متوسطه»، *مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان*، ۴(۸۷): ۹۵-۱۳۰. قابل بازیابی از <http://ensani.ir/file/article/20120614194330-9163-56>
- چیلکوت، رونالد (۱۳۷۷)؛ *سیاست‌های مقایسه‌ای*، مترجم: علیرضا طیب و وحید بزرگی. تهران: رسا.
- خرمشاد، محمدباقر، سوری، فرزاد (بهار ۱۳۹۸)، «اعتماد نهادی و جامعه‌پذیری سیاسی در جمهوری اسلامی ایران»، *مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، شماره ۴۲، صص ۱-۳۰ قابل بازیابی از <http://noormags.ir/view/fa/keyword>
- خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۷۸)؛ «جامعه‌پذیری سیاسی در نسل جوان و ثبات سیاسی در ایران»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، ۵(۲۴): ۲۹۲-۲۹۸. قابل بازیابی از <http://ensani.ir/file/article/20101226112333-161>
- دلیرپور، پرویز (۱۳۹۵)؛ *نظامیان و سیاست*، تهران: دانشگاه پیام نور.
- راش، مایکل (۱۳۷۷)؛ *جامعه و سیاست، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی*، مترجم: منوچهر صبوری، تهران: سمت.
- سبزی پور، حامد (۱۳۸۷)؛ «جامعه‌پذیری سیاسی، مروری کوتاه بر ادبیات موضوع»، *ماهنامه رشد آموزش علوم اجتماعی*، ۳۹(۸۷): ۴۳-۴۵. قابل بازیابی از http://noormags.ir/view/fa/article_page/394671
- سینایی، وحید (۱۳۹۰)؛ «بررسی تأثیر استراتژی‌ها و فناوری‌های نوین در تحول نظام‌وظیفه به ارتش حرفه‌ای»، *فصلنامه سیاست*، ۲(۴۱): ۱۹۷-۲۱۱. قابل بازیابی از <http://ensani.ir/file/article/365299>
- ---- (۱۳۹۸)؛ «دولت مدرن، ارتش ملی و نظام‌وظیفه»، *پژوهش سیاست نظری*، شماره هفتم.
- شارون، جونل (۱۳۷۹)؛ *ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی*، مترجم: منوچهر صبوری، چاپ اول، تهران: نشر نی.
- علیخانی، علی‌اکبر (۱۳۷۷)؛ *مشارکت سیاسی*، تهران: سفیر.
- قوام، عبدالعلی (۱۳۶۹)؛ «درآمدی بر جامعه‌پذیری سیاسی»، *مجله مطالعات جامعه‌شناختی دانشگاه تهران*، ۴(۶۹): ۲۲۷-۲۳۸. قابل بازیابی از http://noormags.ir/view/fa/article_page/861532
- ---- (۱۳۸۸)؛ *سیاست‌های مقایسه‌ای*، تهران: سمت.
- کاظمی، علی‌اصغر (۱۳۷۶)؛ *بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی*، تهران: ققنوس.

- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۴): *جامعه‌شناسی*، مترجم: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- لطفیان، سعیده (۱۳۸۰): *ارتش و انقلاب اسلامی*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- مهرداد، هرمز (۱۳۷۶): *جامعه‌پذیری سیاسی*، تهران: پاژنگ.
- منصور، جهانگیر (۱۳۹۶): *قوانین و مقررات خدمت وظیفه عمومی*، تهران: دیدار.
- نیازی، محمد؛ شالچی، وحید (۱۳۹۲): «شکل‌گیری نظام‌وظیفه در ایران و طرح ملت‌سازی در دوره پهلوی اول»، *جامعه‌شناسی تاریخی*، ۲(۵): ۴۱-۶۹. قابل بازیابی از <http://ensani.ir/fa/article/326506>
- وب‌سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (مجموعه مقالات مرتبط) <http://rc.Majlis.Ir> / <http://rc.Majlis.Ir/fa/report/show/732742>